

Wantsen op platanen in de winterperiode

MET SPECIALE AANDACHT VOOR DE BLOEMWANTSEN (HETEROPTERA: ANTHOCORIDAE)

FIGUUR 1

De typische afschilferende stam van Gewone plataan (*Platanus x hispanica*) (foto: Willem Vergoossen).

Reinier W. Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond, e-mail: reinier.akkermans@home.nl

Willem G. Vergoossen, Hattem 89, 6041 SG Roermond, e-mail: wvergoossen@home.nl

Berend Aukema, Van Kellstraat 25, 6721 VT Bennekom, e-mail: berendaukema@outlook.com

Voor adulten en larven van wantsen (*Heteroptera*) is de winter een moeilijke periode vanwege de lage temperaturen en beperkte beschikbaarheid van voedsel. Ze zoeken daarom een beschutte plek, bijvoorbeeld in schuren of huizen, tussen strooisel, maar ook achter schors van bomen, waar ze in actieve staat overwinteren. Een geschikte boomsoort is de plataan (*Platanus spec.*). Dit was niet onbekend; er zijn eerder verschillende onderzoeken naar wantsen achter schorsplaten op platanen gedaan (BRUERS & VISKENS, 2007; AKKERMANS 2017). Dit onderzoek richt zich in het bijzonder op de overwinterende bloemwantsen (*Anthocoridae*) en brengt voor Limburg een aantal nieuwe bijzonderheden aan het licht.

DE PLATAAN

De Gewone plataan (*Platanus x hispanica*) is een gekweekte hybride van de uit Zuid-Europa afkomstige Westerse plataan (*Platanus occidentalis*) en de Oosterse plataan (*Platanus orientalis*). Deze hybride wordt in Nederland vaak in stedelijk gebied aangeplant als laanboom of als ornamentboom in parken. Kenmerkend voor dit taxon zijn de afbladderende schorsplaten die een voor platanen opvallend patroon van lichte en donkere geelgroene vlekken op de stam vormen [figuur 1]. De afvallende schorsplaten zijn een reactie op de diktegroei, waarbij de dode schors niet meegroeit en meestal in de vorm van platen afvalt. Bij een gelijkmatige diktegroei laten platanen naar schatting jaarlijks 10–20% van het oppervlak los (EGGENHUIZEN, 2017). Jonge platanen tot een jaar of 15 à 20 hebben dunne stammen en schilferen nog nauwelijks. Stammen van bomen die ouder zijn dan 100 jaar schilferen niet meer, de bast daarvan is vaak verkurkt. Bomen van middelbare leeftijd (20–100) jaar schilferen het meest.

HET ONDERZOEK

Het veldwerk is door de eerste twee auteurs verricht. Ze hebben in de maanden november 2020

TABEL 1
De in de winter van 2020-2021 op plataan (*Platanus spec.*) gevonden soorten wantsen.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Familie	Aantal locaties (n=66)
Bloemwantsen			
	<i>Brachysteles parvicornis</i> (A. Costa, 1847)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	28
	<i>Anthocoris corfusus</i> Reuter, 1884	Bloemwantsen (Anthocoridae)	12
	<i>Dufouriellus ater</i> (Dufour, 1833)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	11
	<i>Orius majusculus</i> (Reuter, 1879)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	10
	<i>Orius minutus</i> (Linnaeus, 1758)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	5
	<i>Orius vicinus</i> (Ribaut, 1923)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	3
	<i>Anthocoris gallarumulmi</i> (De Geer, 1773)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	2
	<i>Xylocoridea brevipennis</i> Reuter, 1876	Bloemwantsen (Anthocoridae)	2
	<i>Anthocoris nemoralis</i> (Fabricius, 1794)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	1
	<i>Cardiastethus fasciventris</i> (Garbiglietti, 1869)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	1
	<i>Lycocoris campestris</i> (Fabricius, 1794)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	1
	<i>Orius laticollis</i> (Reuter, 1884)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	1
	<i>Temnostethus pusillus</i> (Herrich-Schäffer, 1835)	Bloemwantsen (Anthocoridae)	1
Overige families			
Plataanridderswants	<i>Arocatus longiceps</i> (Stål, 1872)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	40
Plataanwants	<i>Corythucha ciliata</i> (Say, 1832)	Netwantsen (Tingidae)	30
Loofboomhalsbandwants	<i>Deraeocoris lutescens</i> (Schilling, 1837)	Blindwantsen (Miridae)	23
Grauwe schildwants	<i>Rhaphigaster nebulosa</i> (Poda, 1761)	Schildwantsen (Pentatomidae)	18
Bonte zaagpoot	<i>Scolopostethus pictus</i> (Schilling, 1829)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	16
Gewone rookwants	<i>Rhyparochromus vulgaris</i> (Schilling, 1829)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	15
Tarwenysius	<i>Nysius huttoni</i> F.B. White, 1878	Bodemwantsen (Lygaeidae)	12
Vuurwants	<i>Pyrrhocoris apterus</i> (Linnaeus, 1758)	Vuurwantsen (Pyrrhocoridae)	5
Netelringpoot	<i>Heterogaster urticae</i> (Fabricius, 1775)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	3
Brandnetelblindwants	<i>Liocoris tripustulatus</i> (Fabricius, 1781)	Blindwantsen (Miridae)	2
Bladpootrandwants	<i>Leptoglossus occidentalis</i> (Heidemann, 1910)	Randwantsen (Coreidae)	1
Dennenkegelwants	<i>Gastrodes grossipes</i> (De Geer, 1773)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	1
Cypresbodewants	<i>Orsillus depressus</i> (Mulsant & Rey, 1852)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	1
Nevelrookwants	<i>Sphragisticus nebulosus</i> (Fallén, 1807)	Bodemwantsen (Lygaeidae)	1
Variabele dwergschaduwants	<i>Orthops basalis</i> (A. Costa, 1853)	Blindwantsen (Miridae)	1
Rood-zwarte sikkelwants	<i>Prostemma guttula</i> (Fabricius, 1787)	Sikkelwantsen (Nabidae)	1
Snuitkeverschildwants	<i>Arma custos</i> (Fabricius, 1794)	Schildwantsen (Pentatomidae)	1
Bruingemarmerde schildwants	<i>Halyomorpha halys</i> (Stål, 1855)	Schildwantsen (Pentatomidae)	1

tot en met februari 2021 op 24 verschillende dagen platanen onderzocht op de aanwezigheid van wantsen. De focus van het onderzoek lag op de bloemwantsen. Deze wantsenfamilie is door het kleine formaat en hun veelal verborgen leefwijze moeilijk te inventariseren. Daardoor heeft deze groep tot nu toe in Limburg weinig aandacht gekregen. Reden voor de auteurs juist hiernaar te zoeken. Behalve bloemwantsen zijn ook de andere soorten wantsen genoteerd.

De onderzochte platanen betroffen vrijwel uitsluitend exemplaren van de Gewone plataan, hoewel ook een of beide oudersoorten niet uitgesloten kunnen worden. In de winterperiode zijn die moeilijk van elkaar te onderscheiden. De standplaats van de onderzochte platanen was deels al bekend van eerder onderzoek (AKKERMANS, 2017). Aanvullend zijn tijdens dit onderzoek platanen gevonden door gericht woonkernen af te zoeken op hun aanwezigheid. De onderzochte gebieden liggen verspreid over een aanzienlijk deel van de provincie Limburg, met als noordelijkste locatie Venray. Tijdens het onderzoek zijn op 66 locaties in de provincie Limburg in totaal 686 platanen onderzocht.

Bij de onderzochte platanen zijn de wantsen geïnventariseerd door een representatieve hoeveelheid schorsplakken los te peuteren op stamhoogtes van 0,25-1,75 meter hoogte. Alle hierbij aangetroffen soorten zijn gefotografeerd en ingevoerd op Waarneming.nl. De Anthocoridae kunnen vanaf foto meestal niet betrouwbaar worden gedetermineerd en gevalideerd. Daarom zijn alle bloemwantsen systematisch verzameld en ter validatie opgezonden naar de derde auteur.

DE AANGETROFFEN SOORTEN

Dit onderzoek heeft geresulteerd in waarnemingen van 31 verschillende soorten wantsen [tabel 1]. Opvallend is het relatief grote aantal soorten bloemwantsen dat werd gevonden, namelijk 13 van de 34 in Limburg sinds 2000 aangetroffen soorten (AUKEMA & HERMES, 2021)

Van alle gevonden soorten zijn er twee die strikt aan plataan gebonden zijn: de Plataanridderswants (*Arocatus longiceps*) en de Plataanwants (*Corythucha ciliata*). Deze soorten volbrengen hun volledige levenscyclus op platanen en worden zelden op andere boomsoorten aangetroffen. Beide zijn relatieve

FIGUUR 2

De meest algemene wants op plataan (*Platanus spec.*) is de Plataanridderswants (*Arocatus longiceps*) (foto: Theodoor Heijerman).

FIGUUR 3

De Plataannetwants (*Corythucha ciliata*) heeft anno 2021 ook Midden-Limburg gekoloniseerd (foto: Theodoor Heijerman).

nieuwkomers voor de Nederlandse wantsenfauna. De eerste waarneming van de Plataanridderswants [figuur 2] stamt uit 2007 (Rotterdam), maar inmiddels komt deze soort in heel Nederland voor (AUKEMA & HERMES, 2021). De Plataanridderswants werd op de meeste locaties gevonden, soms op vrijwel alle bomen. De Plataannetwants [figuur 3] is één jaar later, in 2008, voor het eerst in Nederland (Maastricht) aangetroffen (AUKEMA & HERMES, 2009; 2021). Het voorkomen is nog steeds beperkt tot Zuid-Nederland, (WAARNEMING.NL, 2021a). De Plataannetwants komt binnen haar areaal [zie kader] frequent, maar op minder locaties voor.

De andere 29 soorten wantsen komen facultatief op plataan voor en gebruiken de bomen slechts als overwinteringsplek. Mogelijk zijn ook een tweetaal bloemwantsen, *Dufouriellus ater* en *Xylocoridea brevipennis*, jaarrond op platanen aanwezig.

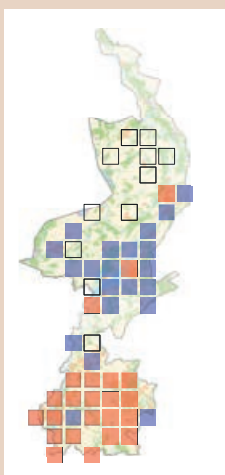
Andere soorten wantsen worden eveneens met grote regelmaat op plataan gevonden. Dit betreft Grauwe schildwants (*Rhaphigaster nebulosa*), Loofboomhalsbandwants (*Deraeocoris lutescens*), Gewone rookwants (*Rhyparochromus vulgaris*) en Bonte

zaagpoot (*Scolopostethus pictus*). Ook tijdens het onderzoek in de winter van 2016–2017 zijn deze soorten regelmatig aangetroffen (AKKERMANS, 2017). Het zijn alle algemene soorten, die op veel meer plaatsen overwinteren. Gezien het feit dat deze soorten op allerlei plekken overwinteren, lijkt het onwaarschijnlijk dat de plataan voor deze soorten een belangrijk overwinteringshabitat is. De overige aangetroffen wantsensoorten zijn slechts incidenteel onder de schors van platanen gevonden.

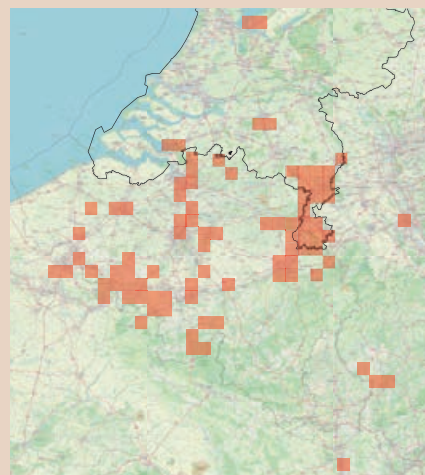
Bijzonder zijn de waarnemingen van één exemplaar van de Rood-zwarte sikkelwants (*Prostemma guttula*) en één van de Bruingemarmerde schildwants (*Halyomorpha halys*). Beide soorten zijn aan een sterke opmars in Nederland begonnen. De Rood-zwarte sikkelwants [figuur 5] komt weliswaar al lang in Nederland voor, maar tot en met 2019 waren in de database van Waarne-

Plataannetwants (*Corythucha ciliata*)

Ondanks dat de Plataannetwants als een goede vlieger te boek staat (WACHMANN *et al.*, 2006) is de soort in Limburg nog niet tot in Noord-Limburg doorgedrongen. In de winter van 2016–2017 is de wants nog grotendeels beperkt tot Zuid-Limburg met enclaves te Echt, Roermond en Venlo (AKKERMANS, 2017). Vier jaar later, in de winter van 2020–2021, blijkt de Plataannetwants het gebied tussen Sittard en Roermond grotendeels te hebben opgevuld. Ook is geheel Midden-Limburg gekoloniseerd van Posterholt tot Weert. Datzelfde geldt voor de rechter Maasoever tussen Roermond en Venlo. Het areaal in Limburg is in vier jaar ongeveer verdubbeld [figuur 4a]. De afstand Roermond-Nederweert bedraagt hemelsbreed circa 20 kilometer. De waarneming in Nederweert dateert uit begin 2019, terwijl daar bij het onderzoek in 2016–2017 geen Plataannetwantsen zijn aangetroffen (AKKERMANS, 2017). Dit suggereert een dispersie van circa 10–20 kilometer per jaar. Landelijk gezien is het ook geen exclusief Limburgse soort meer. Afgezien van twee locaties ver buiten het verspreidingsgebied (Den Bosch, Almere), waar de soort mogelijk met geïnfecteerde aanplant is meegekomen of met een auto van elders is meegelift, komt de soort sinds 2019 ook rond Bergen op Zoom voor (WAARNEMING.NL, 2021a). Dit sluit naadloos aan bij de verspreiding in België [figuur 4b] (WAARNEMINGEN.BE, 2021).

◀ FIGUUR 4a
Verspreiding van de Plataannetwants (*Corythucha ciliata*) in Limburg. Rood: verspreiding tot 31 maart 2017 (bron: AKKERMANS, 2017); blauw: verspreiding vanaf 1 april 2017 tot 1 april 2021 (bron: WAARNEMING.NL, 2021a). Open vierkant: uurhok bemonsterd tijdens dit onderzoek, maar niet aangetroffen.

FIGUUR 4b ▶
Verspreiding van de Plataannetwants (*Corythucha ciliata*) in de Benelux tot 1 april 2021 (Bron: WAARNEMING.NL, 2021a; WAARNEMINGEN.BE, 2021).

ming.nl voor Limburg slechts 15 afzonderlijke waarnemingen opgenomen. Alleen al in het jaar 2020 werden 32 waarnemingen genoteerd, terwijl de Rood-zwarte sikkelwants in de eerste zes maanden van 2021 al 24 keer werd gemeld (WAARNEMING.NL, 2021b). De andere soort, de Bruingemarmerde schildwants [figuur 6], is een exoot uit Zuidoost-Azië. De soort is in 2018 voor de eerste maal in Nederland (Brunssum) waargenomen (AUKEMA *et al.*, 2019). Inmiddels (juni 2021) is de soort met bijna 100 waarnemingen uit vrijwel alle provincies bekend, waarvan de helft van de waarnemingen uit Limburg afkomstig is. De waarnemingen betreffen merendeels overwinterende exemplaren in huizen. De waarneming onder de schors van plataan is dus waarschijnlijk toeval (WAARNEMING.NL, 2021c).

DE BLOEMWANTSEN (ANTHOCORIDAE)

Bloemwantsen zijn klein (1-3 mm) en het determineren is veelal specialistenwerk. Dit maakt dat deze groep wantsen niet altijd in de onderzoeken worden meegenomen. De kennis over het voorkomen van veel soorten is beperkt. Het was dan ook verrassend dat zoveel verschillende soorten bloemwantsen in aantal op platanen werden gevonden. Opmerkelijk was het veelvuldig voorkomen van *Brachystelis parvicornis* en in iets mindere mate van *Dufouriellus ater*. Beide soorten staan als zeldzaam te boek (AUKEMA & HERMES, 2006) maar blijken een veel grotere verspreiding te hebben. Overigens was dit voor beide soorten ook al geconstateerd rond Antwerpen (BRUERS & VISKENS, 2007). Opmerkelijk zijn tevens de twee vondsten van *Xylocoridea brevipennis*.

Van de drie algemeen in Nederland voorkomende bloemwantsen wordt alleen *Anthocoris confusus* [figuur 7] regelmatig onder de schors van plataan gevonden, *Anthocoris nemorum* is tijdens dit onderzoek slechts éénmaal en *Anthocoris nemoralis* is niet waargenomen. Het zijn alle drie soorten die 's zomers regelmatig worden gevangen. Bijzonder is dat de zeldzame *Anthocoris gallarumulmi* tot tweemaal toe is aangetroffen. Mogelijk een toevalstreffer is de vondst van *Lycocoris campestris* in Roermond, een soort die in Limburg tussen 2000 en 2020 uit slechts vier uurhokken bekend was (AUKEMA & HERMES, 2021). Daarentegen is de algemeen voorkomende *Cardiastetus fasciventris* slechts éénmaal aangetroffen. Deze soort, die ook in de winters uit bomen te kloppen is, blijft wellicht 's winters actief en zoekt waarschijnlijk geen schuilplaatsen op. Tenslotte zijn vier *Orius*-soorten op platanen aangetroffen, waarvan twee bijzondere.

De meest bijzondere aangetroffen soorten bloemwantsen worden hieronder nader besproken.

Brachysteles parvicornis

Een van de weinige op het oog herkenbare bloemwantsen is *Brachysteles parvicornis* [figuur 8]. Het

FIGUUR 5
De Rood-zwarte sikkelwants (*Prostemma guttula*) is in 2020 vaker in Limburg gezien dan in alle voorafgaande jaren (foto: Theodoor Heijerman).

FIGUUR 6
De Bruingemarmerde schildwants (*Halyomorpha halys*), die pas in 2018 voor het eerst in Nederland werd aangetroffen, breidt zich snel uit (foto Theodoor Heijerman).

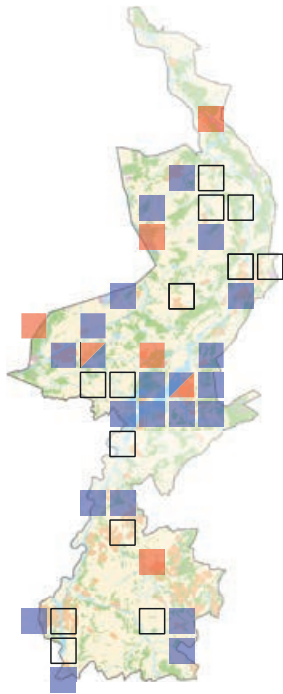

FIGUUR 7
De algemeen voorkomende *Anthocoris confusus* wordt regelmatig onder de schors van platanen (*Platanus spec.*) gevonden (foto: Theodoor Heijerman).

FIGUUR 8
Een van de weinige op het oog herkenbare bloemwantsen (Anthocoridae) is *Brachysteles parvicornis*, een soort die veel algemener voorkomt dan werd verwacht (foto: Theodoor Heijerman).

is een 1,5-2,5 mm grote bruin gekleurde relatief brede, meestal macroptere (langvleugelige) bloemwants, die van een scherpe foto te determineren is. Het zijn zoöfage wantsen gespecialiseerd in de jacht op mosmijten (Oribatida). Vermoedelijk komt de soort in allerlei habitats voor waar mosmijten te vinden zijn (WACHMANN *et al.*, 2006). Toch wordt de soort zelden aangetroffen. Ze staat in Nederland als zeldzaam te boek, met tot 2005 slechts twaalf uurhokken (AUKEMA & HERMES, 2006). In de periode daarna (tot medio 2020) is de soort op Waarneming.nl uit 26 uurhokken gemeld, waarvan zes in Limburg (WAARNEMING.NL, 2021d). Adulten zijn vrijwel jaarrond aanwezig en overwinteren onder schors van vooral platanen, maar ook tussen mossen, korstmossen en in strooisel (AUKEMA & HERMES,

FIGUUR 9
De verspreiding van *Brachysteles parvicornis* in de provincie Limburg. Rood: soort aangetroffen voor november 2020 (bron: WAARNEMING.NL, 2020 e), blauw: soort aangetroffen tijdens dit onderzoek; open vierkant: uurhok wel bemonsterd, maar de soort niet aangetroffen.

2006; WACHMANN *et al.*, 2006). De zomerbiotoop is zeer divers. *Brachysteles parvicornis* wordt zowel in natte als in droge warme biotopen aangetroffen, waarbij het substraat kan variëren van bodemstrooisel, veenmossen (*Sphagnum spec.*), zeggen (*Carex spec.*), russen (*Juncus spec.*), Struikhei (*Calluna vulgaris*), Gewone dophei (*Erica tetralix*) tot en met naaldbomen zoals dennen (*Pinus spec.*), Jeneverbes (*Juniperus communis*), larix (*Larix spec.*), schijnycypres (*Chamaecyparis spec.*) en loofhout, zoals meidoorn (*Crataegus spec.*), prunus (*Prunus spec.*), wilg (*Salix spec.*) en appel (*Malus spec.*) (BAUGNÉE, 2004; AUKEMA & HERMES, 2006; WACHMANN *et al.*, 2006).

Dat platanen belangrijk zijn als overwinteringsplek bleek uit een onderzoek in Vlaanderen in de winter van 2006–2007, waarbij op

39 locaties *Brachysteles parvicornis* achter de schors van platanen werd aangetroffen. Daardoor veranderde het verspreidingsbeeld in Vlaanderen aanzienlijk (BRUERS & VISKENS, 2007). Als bijzonderheid vermelden zij dat dat na eind maart vrijwel geen wanten meer op de platanen werden aangetroffen. In Nordrhein-Westfalen was *Brachysteles parvicornis* onbekend, totdat de soort in 2010 in de stad Hagen onder de schors van platanen werd gevonden. Daarna werd de soort binnen enkele jaren op diverse andere locaties verspreid over de deelstaat op platanen aangetroffen (SCHÄFER, 2014). Aan het begin van dit onderzoek (november 2020) was *Brachysteles parvicornis* in de provincie Limburg op Waarneming.nl slechts uit acht uurhokken gemeld, waarvan drie vangsten in het zomerbiotoop (Mariapeel, Bergerheide) en verschillende vangsten op dezelfde locatie op licht (Brunssum). De overige zijn waarnemingen op platanen gedurende het winterseizoen (WAARNEMING.NL, 2021d). Dit onderzoek toonde *Brachysteles parvicornis* aan op niet minder dan 28 van de 66 onderzochte locaties verspreid over de provincie Limburg [figuur 9]. Mannetjes en vrouwtjes zijn ongeveer in gelijke

aantallen gevonden (45 mannetjes, 49 vrouwtjes). Tijdens het onderzoek zijn twee larven in het vijfde stadium (Horn, Venray) en één larvenhuidje (Horn) verzameld. Ook bij het onderzoek in Vlaanderen zijn twee larven, één in stadium 3 en één in stadium 5, aangetroffen (BRUERS & VISKENS, 2007). Larven kunnen niet vliegen. Dit houdt in dat ze òf uit de directe omgeving van een plataan komen òf er vindt eileg plaats onder de schors van de platanen. Blijkbaar zien de larven kans de volledige cyclus hier te doorlopen. Dit kan wijzen op het voorkomen van twee generaties per jaar. Wanneer de dieren hun winterverblijf opzoeken is onbekend. In november 2020 is nog een exemplaar in de zomerbiotoop (Bergerheide) gevonden (WAARNEMING.NL, 2021d). De soort wordt gevonden op zowel solitaire platanen als in clusters of in rijen van soms tientallen bomen. Bij grotere aantallen platanen was *Brachysteles parvicornis* niet homogeen verspreid, maar veelal aanwezig op slechts enkele bomen. Wat deze bomen geschikt maakte voor deze wants kon op het oog niet worden vastgesteld. Wel waren op veel bomen clusters van mosmijten te vinden.

Het feit dat *Brachysteles parvicornis* bij gericht onderzoek op veel meer locaties wordt gevonden dan op grond van het oorspronkelijke verspreidingsbeeld te verwachten was, duidt waarschijnlijk niet op een recente uitbreiding van het areaal, maar op een waarnemerseffect. Ook in Vlaanderen en in Nordrhein-Westfalen is de soort op veel locaties gevonden toen er gericht naar werd gezocht. *Brachysteles parvicornis* is een soort van streken met een gematigd klimaat en milde winters (PÉRICART, 1972). Mede op grond hiervan wordt ook voor Nordrhein-Westfalen aangevoerd dat er geen sprake was van areaaluitbreiding, maar dat de soort gewoonweg over het hoofd was gezien (SCHÄFER, 2014).

Dufouriellus ater

Dufouriellus ater [figuur 10] is een kleine (1,8–2,3 mm) slanke zwarte, vrijwel altijd macroptere bloemwants. Ze valt op door de sterk afgeplatte lichaamsbouw, een fysieke aanpassing aan het leven onder boomschors. Op het oog is *Dufouriellus ater* alleen te verwarren met de veel zeldzamere *Xylocoridea brevipennis*. Een scherpe foto brengt uitkomst en de soort is op grond daarvan valideerbaar.

De soort leeft onder losse schorsdelen van (afgestorven) loof- en naaldbout, maar wordt ook veelvuldig in bewerkt hout met schorsresten (afraisteringspalen, balustrades) gevonden (WACHMANN *et al.*, 2006). Via de houthandel is *Dufouriellus ater* inmiddels over grote delen van het noordelijk halfrond verslept. *Dufouriellus ater* is een predator van allerlei kleine geleedpotigen, zoals hout- en stofluizen (Psocoptera). Vóór 1980 is *Dufouriellus ater* van 28 uurhokken verspreid over heel Nederland gemeld, waarvan elf uurhokken in Midden- en Zuid-Limburg (AUKEMA

FIGUUR 10
Dufouriellus ater is een sterk afgeplatte bloemwants (Anthiciridae). Het afgeplatte lichaam is een aanpassing voor het leven onder schors (foto: Theodoor Heijerman).

& HERMES, 2006). Uit de periode 1980 tot 1999 is de soort voor slechts vier uurhokken in Nederland genoteerd en geen enkele in Limburg. In de periode daarna, 2000-2020, neemt het aantal uurhokken waarin de soort gevonden is toe tot 42 landelijk, waaronder 14 in Limburg (AUKEMA & HERMES 2021). Tijdens dit onderzoek is *Dufouriellus ater* in drie maanden tijd op elf van de 66 onderzochte locaties onder de schors van platanen aangetroffen. Er zijn drie keer zo veel vrouwtjes dan mannetjes gevonden: 16 vrouwtjes tegen vijf mannetjes. Er is bovendien een larvenhuidje gevonden, maar geen enkele larve. Ook uit de andere provincies zijn geen winterwaarnemingen van larven gepubliceerd. Daar waar *Dufouriellus ater* gevonden is, betreft het locaties met grotere aantallen platanen bijeen (8-10 exemplaren). De soort komt daar dan geconcentreerd op slechts één of hooguit twee bomen voor. Ook hier kon in het veld niet bepaald worden wat juist deze platanen zo geschikt maakte voor de soort. Hoewel platanen in de meeste literatuur niet met name genoemd worden als winterhabitat voor *Dufouriellus ater*, was dit niet geheel onbekend. Ook bij het onderzoek in Vlaanderen is de soort op vijf locaties op platanen gevonden (BRUIERS & VISKENS, 2007).

Xylocoridea brevipennis

Ook *Xylocoridea brevipennis* [figuur 11] is langwerpig, klein (1,7-2,3 mm), afgeplat en zwart. De soort lijkt door de lichaamsbouw veel op de voorgaande soort en is daarvan op het blote oog niet te onderscheiden. Een scherpe foto, die kan worden uitvergroot, brengt uitkomst. De soort is meestal brachypteer (kortvleugelig), maar soms komen ook macroptere exemplaren voor (WACHMANN *et al.*, 2006; WAARNEMING.NL, 2021e). *Xylocoridea brevipennis* leeft zoöfaag onder de schors van loofbomen, zoals appel (*Malus spec.*), Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) of plataan en incidenteel op naaldbomen (WACHMANN *et al.*, 2006).

De eerste waarneming in Nederland stamt uit 2003 en een tweede vondst uit 2005 (AUKEMA & HERMES, 2006). Tussen 2003 en 2020 is de soort gevonden in 14 uurhokken, waarvan drie in Limburg (AUKEMA & HERMES 2021). Voor zover controleerbaar komen de meeste vondsten onder schors van plataan vandaan. Er zijn echter ook enkele dieren gevonden onder de bast van Gewone esdoorn en op een dode den (AUKEMA *et al.*, 2005; WAARNEMING.NL, 2021e). In Limburg is *Xylocoridea brevipennis* in 2012 voor het eerst aangetroffen bij Vlodrop Station (AUKEMA, 2013) en daarna volgde een tweede vondst in 2020, ditmaal in Venray, beide vondsten kwamen van plataan (WAARNEMING.NL, 2021e). Tijdens dit onderzoek is de soort op twee locaties onder de schors van plataan gevonden: in december 2020 in Swalmen en in januari 2021 opnieuw in Venray, maar op een andere locatie.

Van origine is *Xylocoridea brevipennis* een soort van

FIGUUR 11

Xylocoridea brevipennis is in 2020 voor het eerst in Limburg gevonden (foto: Gerwin van de Maat).

FIGUUR 12

De aan iepen (*Ulmus spec.*) gebonden *Anthocoris gallarummulmi* is 's winters ook onder de schors van plataan (*Platanus spec.*) aan te treffen (foto: Theodoor Heijerman).

Zuidwest-Europa, die naar het noorden toe afwezig lijkt te zijn (PERICART, 1972; WACHMANN *et al.*, 2006). In Nordrhein-Westfalen is de soort voor het eerst in 2004 (ook op plataan) waargenomen (SCHÄFER, 2014) en in België dateert de eerste vangst uit 1999 (AUKEMA *et al.*, 2005). Gezien de gestage toename van het aantal waarnemingen heeft het er alle schijn van dat *Xylocoridea brevipennis* zich langzaam noordwaarts uitbreidt. Anderzijds zal er ook een waarnemerseffect zijn, omdat winters wantsenonderzoek bij plataan landelijk toeneemt.

Anthocoris gallarummulmi

Een van de andere bijzondere vondsten onder de schors van plataan betreft *Anthocoris gallarummulmi* [figuur 12]. Met een lengte van 4-4,6 mm is *Anthocoris gallarummulmi* een relatief grote bloemwants die door zijn formaat direct opvalt. Echter om zeker te zijn van de determinatie moet de soort worden verzameld. Het is een soort die te verwachten was. In de vijftiger jaren is de soort al eerder, onder andere in Roermond, onder schors van platanen gevonden (COBBEN, 1958). Sterker nog, die auteur vond ze destijds uitsluitend overwinterend onder de schors van plataan. De wantsen verbleven met name hoger op de stam onder de droge losse schorsplaten aan de zuidwestkant en blijkbaar waren de dikkere schorsplaten aan de basis vanwege de hogere vochtigheidsgraad niet geschikt. Inmiddels is ook van andere boomsoorten bekend dat adulten onder de schors overwinteren, zoals op Witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) en op Gewone esdoorn of zelfs in de strooisellaag (WACHMANN *et al.*, 2006).

Anthocoris gallarummulmi predeert zowel de larven als de adulten van de Bessenwortelluis (*Eriosoma ulmi*)

FIGUUR 13

Het determineren van de verschillende *Orius*-soorten is specialistenwerk. Dit is *Orius majusculus* (foto: Willem Vergoossen).

(AUKEMA & HERMES, 2006). Ze reproduceren in de bladrandgallen van de Bessenwortelluis, waarna de volwassen dieren uitzwermen. De Bessenwortelluis is een galvormende luis op iepen (*Ulmus spec.*). *Anthocoris gallarumulmi* staat in Nederland te boek als zeldzaam. Voor 1980 is de soort landelijk uit 49 kilometerhokken bekend, waarvan 13 uit Zuid-Limburg en één uit Midden-Limburg (AUKEMA & HERMES, 2006). Tussen 1980 en 1999 is de soort landelijk waargenomen in 13 uurhokken, waarvan twee in Limburg en tussen 2000–2020 landelijk 16, waarvan drie uit Limburg (AUKEMA & HERMES 2021). Tijdens de inventarisatie is *Anthocoris gallarumulmi* door de auteurs op twee locaties in meerdere exemplaren verzameld: Helden-Panningen (negen exemplaren) en Meerlo (drie exemplaren).

Orius spec.

Tijdens het onderzoek zijn vier *Orius*-soorten op platanen aangetroffen: *Orius majusculus* [figuur 13], *Orius cf. minutus*, *Orius vicinus* en *Orius laticollis*. Alle vier de soorten lijken algemeen tot zeer algemeen te zijn in Nederland (AUKEMA & HERMES, 2006). De in Nederland inheemse *Orius*-soorten zijn overwegend zoöfaag, altijd macropteer en vrij klein (1,9–3,0 mm). Ze prederen kleine insecten en geleedpotigen, zoals mijten, tripsen (Thripidae) en bladluizen (Aphidoidea). Ter bestrijding van trips wordt onder andere *Orius majusculus* gekweekt en in kassen uitgezet. *Orius cf. minutus* en *Orius majusculus* zijn vooral in de kruidlaag, en minder op struiken en bomen te vinden. *Orius laticollis* is gebonden aan wilg (*Salix spec.*) en *Orius vicinus* meer aan iep en linde (*Tilia spec.*) (AUKEMA & HERMES, 2006; WACHMANN *et al.*, 2006). De meeste *Orius*-soorten zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden. Mannetjes zijn op basis van hun genitaal op naam te brengen. Van de vrouwtjes moet een spermathecapreparaat worden gemaakt (spermatheca is het vrouwelijk orgaan voor de ontvangst en tijdelijke opslag van sperma). Dat is echter tijdrovend en niet consistent gedaan. Veel vrouwtjes blijven daardoor ongedetermineerd. Van *Orius* is bekend dat alleen bevruchte vrouwtjes overwinteren. Na de bevruchting aan het eind van de zomer sterven de mannetjes. Dankzij het sperma in de spermatheca zijn de mannetjes ook niet meer nodig (AUKEMA &

HERMES, 2006). Dat blijkt ook uit dit onderzoek. De 30 onder plataanschors aangetroffen exemplaren bleken allemaal vrouwtjes.

De twee meest algemene soorten, *Orius minutus* en *Orius majusculus*, worden in de zomermaanden regelmatig gevangen. Ook de eenvoudiger op naam te brengen mannetjes zijn dan aanwezig, waardoor een goed verspreidingsbeeld is ontstaan. Het vangen en determineren van *Orius vicinus* en *Orius laticollis* is meer specialistenwerk. *Orius vicinus* is landelijk in de periode 2000–2020 in 120 uurhokken aangetroffen, waarvan 25 in Limburg, en *Orius laticollis* in 106 uurhokken, waarvan 16 uit Limburg (AUKEMA & HERMES, 2021). Dit suggereert dat beide soorten vrij algemeen zijn in Limburg.

Het beeld op Waarneming.nl is geheel tegenovergesteld. Van *Orius vicinus* stond op Waarneming.nl voor Limburg slechts één gevalideerde waarneming uit één kilometerhok (op licht, Brunssum) (WAARNEMING.NL, 2021f). Door het platanenonderzoek zijn vier waarnemingen uit drie kilometerhokken toegevoegd. *Orius laticollis* is meer in de zomerbiotoop gevonden, met name tijdens excursies van de Wantsenstudiegroep (WAARNEMING.NL, 2021g). Tijdens dit onderzoek is de soort slechts één keer op plataan aangetroffen. Voor deze soort lijkt deze vondst dus meer een toevalstreffer. Het beperkte aantal gevalideerde waarnemingen op Waarnemingen.nl geeft daardoor een vertekend beeld van hun verspreiding. Duidelijk blijkt dat dit portaal geen goede bron is voor dergelijke ‘specialistensoorten’.

HET BELANG VAN PLATANEN

Voor vijf wantsensoorten is het voorkomen van platanen essentieel. Uiteraard voor de twee obli gaat plataangebonden soorten, Plataanridderswants en Plataannetwants, maar ook voor drie soorten bloemwantsen geldt een sterke binding aan platanen. Minder bekend is dat *Dufourieillus ater* en *Xylocoridae brevipennis* jaarrond op platanen aanwezig zijn en daar ook hun volledige cyclus doorlopen. Ook *Brachysteles parvicornis* is vermoedelijk, zeker in de winter, sterk aan plataan gebonden. De vondst van larven toont dat de cyclus op platanen voltooid kan worden.

De overige tijdens dit onderzoek onder de schors van platanen aangetroffen overwinterende soorten zijn slechts facultatief. Het merendeel van hun populaties overwintert dus elders. Ook voor soorten die wel regelmatig zijn aangetroffen, bijvoorbeeld Grauwe schildwants en Gewone rookwants, geldt dat het overgrote deel van de populatie niet op platanen overwintert maar op andere beschutte plekken, bijvoorbeeld in huis of tussen strooisel. Voor die soorten is de plataan wel geschikt, maar niet van wezenlijk belang als overwinteringsplek.

Vanuit de onderzoeker bezien zijn platanen een belangrijk hulpmiddel voor het inventariseren van

wantsen. Voor veel soorten levert dit type onderzoek een beter beeld van de verspreiding op, met name van bloemwantsen waarvan de verspreiding in het algemeen slecht bekend is. *Brachysteles parvicornis* en *Dufouriellus ater* blijken op veel meer locaties voor te komen dan bekend was. Ook het aantreffen van zeldzame soorten zoals *Anthocoris gallarumulmi* of *Lyctocoris campestris* geeft het belang van dit soort winteronderzoek weer.

DANKWOORD

Dank aan Martine Lemmens voor het vervaardigen van de kaartjes, Theodoor Heijerman en Gerwin van de Maat voor het beschikbaar stellen van de foto's. Tenslotte onze waardering voor alle waarnemers die hun waarnemingen op Waarneming.nl plaatsen. Zonder hun inspanning zou er geen actueel beeld van de meeste soorten bestaan.

Summary

BUGS ON PLANE TREES (*PLATANUS SPEC.*) IN WINTER With special focus on Anthocoridae

Between November 2020 and January 2021, research was carried out into Heteroptera on plane trees (*Platanus spec.*) in the Dutch province of Limburg. This research focused mainly on Anthocoridae, a small group of Heteroptera that is often overlooked. Strikingly, *Brachysteles parvicornis* and *Dufouriellus ater* were found to be rather common, even though the literature refers to them as rare. Both *Brachysteles parvicornis* and *Dufouriellus ater* seem to reproduce under the bark of planes, and the latter seems to be present there year-round. *Xylocoridea brevipennis*, a newcomer present in the Netherlands since 2012, is also strongly restricted to planes. Additionally, *Anthocoris gallarumulmi*, an Elm (*Ulmus spec.*)-bound member of the Anthocoridae, seems to prefer the plane as a winter habitat. Finally, an update of the distribution of *Corythucha ciliata* (Tingidae) in Limburg has been added. This species seems to be expanding its range northwards by 10 to 20 km a year. The research on planes shows that field work in winter yields much additional information about the spread of Anthocoridae.

Literatuur

- AKKERMANS, R.W., 2017. Plataangebonden wantsen in Limburg. Plataanridderswants en Plataanwants. *Natuurhistorisch Maandblad* 106(9): 159-163.
- AUKEMA B., F. BOS, D. HERMES & P. ZEINSTRAS, 2005. Nieuwe en interessante Nederlandse Wantsen II, met een geactualiseerde naamlijst (Hemiptera: Heteroptera). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 23: 37-76.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2006. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel II: Cimicomorpha I (Tingidae, Microphysidae, Nabidae, Anthocoridae, Cimicidae & Reduviidae). EIS-Nederland, Leiden.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2009. Nieuwe en interessante wantsen III (Hemiptera: Heteroptera). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 31: 53-87.
- AUKEMA, B., 2013. De wantsen van Nationaal Park De Meinweg (Hemiptera: Heteroptera). *Natuurhistorisch Maandblad* 102(10): 278-285.
- AUKEMA, B., K. DEN BIEMAN, G. LOMMEN, G. VAN DE MAAT, L. TROISFONTAINE & P. VOSSEN, 2019. Nieuwe en interessante wantsen IX (Hemiptera: Heteroptera). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 52: 25-41.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2021. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel VI: Supplement. EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- BAUGNÉE, J.-Y., 2004. Hétéroptères nouveaux ou intéressants pour la faune belge (Hemiptera Heteroptera). *Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie* 140: 103-122.
- BRUERS, J. & G. VISKENS, 2007. Entomologische bijdragen III.1. Onderzoek van overwinterende Heteroptera (wantsen) achter de schors van platanen. *Entomo-Info* 18: 57-60.
- COBBEN, R.H., 1958. Biotaxonomische Einzelheiten über Niederländische Wanzen (Hemiptera, Heteroptera). *Tijdschrift voor Entomologie* 101: 1-46.
- EGGENHUIZEN, T., 2017. Bladderende boombast. Geraadpleegd 12-4-2021. <https://almerenatuur.wordpress.com/2017/08/23/bladderende-boombast/>.
- PÉRICART, J., 1972. Hémiptères Anthocoridae, Cimicidae et Microphysidae de l'Ouest-paléarctique. *Faune de l'Europe et du bassin méditerranéen* 7. Masson éd., Paris.
- SCHÄFER, P., 2014. Faunistisch bemerkenswerte Wanzen aus Nordrhein-Westfalen (Insecta: Heteroptera) II. *Natur und Heimat* 74(4): 127-140.
- WAARNEMING.NL, 2021a. Plataanwants, *Corythucha ciliata* Say, 1832. Geraadpleegd 12-4-2021. <https://waarneming.nl/species/265163/>.
- WAARNEMING.NL, 2021b. Rood-zwarte sikkelwants, *Prostemma guttula* (Fabricius, 1787). Geraadpleegd 30-6-2021. <https://waarneming.nl/species/25208/>.
- WAARNEMING.NL, 2021c. Bruingemarmerde schildwants, *Halyomorpha halys* (Stål, 1855). Geraadpleegd 30-6-2021. <https://waarneming.nl/species/197583/>.
- WAARNEMING.NL, 2021d. *Brachysteles parvicornis* (A. Costa, 1847). Geraadpleegd 12-4-2021. <https://waarneming.nl/species/25222/>.
- WAARNEMING.NL, 2021e. *Xylocoridea brevipennis* Reuter, 1876. Geraadpleegd 12-4-21. <https://waarneming.nl/species/25238/>.
- WAARNEMING.NL, 2021f. *Orius vicinus* (Ribaut, 1923). Geraadpleegd 12-4-2021. <https://waarneming.nl/species/25231/>.
- WAARNEMING.NL, 2021g. *Orius laticollis* (Reuter, 1884). Geraadpleegd 12-4-2021. <https://waarneming.nl/species/25228/>.
- WAARNEMINGEN.BE, 2021. Plataanwants *Corythucha ciliata* Say, 1832. Geraadpleegd 12-4-2021. <https://waarnemingen.be/species/265163/>.
- WACHMANN, E., A. MELBER & J. DECKERT, 2006. Wanzen 1. Tierwelt Deutschlands. Goecke & Evers, Keltern.

NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP in LIMBURG

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Oelmeijer (voorzitter), Alfred Paarlberg (penningmeester), Susanne Hanssen, Ben Mattheij & Math de Ponti.

ALGEMEEN BESTUUR

Wilfred Alblas, Toon van Baal, Marian Baars, Jan-Joost Bakhuizen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Pieter Puts, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Ellen Zwart & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 4,-; leden € 3,50 (incl. porto),
themanummers € 7,-.
IBAN: NL31INGB0000429851, BIC: INGBNL2A.

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4.all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Swalmen.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELENSTUDIEGROEP

Henk Henczyk (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen (plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum (sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulsbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRUIK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven (zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten (snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAİK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikestichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL (natuurbank@nhgl.nl).

